

PRAVA DETETA U SRBIJI

KAKO TO VIDE DECA

1. UVOD

Ovaj izveštaj je napravila koalicija dece i mladih koja je okupljena pri Centru za prava deteta (CPD) u drugoj polovini 2007. godine. Ovu koaliciju čini 25 dece iz raznih omladinskih organizacija, kao i predstavnici dece bez roditeljskog staranja, dece sa smetnjama u razvoju i dece koja žive i rade na ulici. Među članovima koalicije ima nas i iz osnovnih i iz srednjih škola.

Posle treninga organizovanog za članove koalicije početkom oktobra 2007. godine, obavili smo veliko istraživanje među svojim vršnjacima, uz pomoć upitnika koji smo sami sastavili. Istraživanje je urađeno u mnogim gradovima u celoj Srbiji: Beograd, Novi Sad, Niš, Zrenjanin, Subotica, Vrbas, Novi Bečej, Indija, Zaječar, Knjaževac, Pirot, Aleksinac, Leskovac, Prokuplje, Bela Palanka, Kraljevo, Vrnjačka banja, Kragujevac, Užice, Požega, Novi Pazar, Guča, Gornji Milanovac.

Istraživanjem su obuhvaćena deca iz srednjih i osnovnih škola iz ovih gradova, ali i neka deca koja ne idu u redovne škole ili ne idu uopšte u školu. U ovo istraživanje smo uključili decu iz raznih marginalizovanih grupa (deca bez roditeljskog staranja, izbegla i interno raseljena deca, deca Romi, deca sa smetnjama u razvoju, deca koja žive i rade na ulici). Deca koja su učestvovala u istraživanju popunjavala su upitnik najčešće u svojim školama, ali neki su popunjavali i u domovima u kojima su smešteni, kao i u omladinskim klubovima u ovim gradovima.

Ukupno smo dobili 1,132 popunjena upitnika, od čega je dečaka bilo 38.3 %, a devojčica 60.4 % (1.3 % dece nije dalo važeće podatke o svom polu). Pripadnika nacionalnih manjina je bilo 11.5 % (najviše Roma, Mađara, Bošnjaka, Vlaha, Hrvata). Raspon godina dece čije upitnike smo obradili je 12-17, a prosek oko 15.

Budući da smo imali na raspolaganju samo dva meseca da obavimo celo istraživanje i obradimo rezultate, nismo stigli da se pozabavimo detaljnijom analizom, osim što smo uporedili rezultate naših ispitanika prema polu. U ovom izveštaju dajemo prikaz rezultata do kojih smo došli.

2. POZNAVANJE KONVENCIJE O PRAVIMA DETETA

Prva pitanja u našem istraživanju odnosila su se na to koliko deca znaju za Konvenciju i na koji način se informišu o svojim pravima. Glavni rezultat koji smo dobili je da kod nas **41 % dece od 12-17 godina ume da kaže šta je tačno Konvencija o pravima deteta**, dok 20 % dece tvrdi za sebe da su dobro upoznati sa pravima deteta.

Teško je reći da li je to za naše uslove mnogo ili malo. U svakom slučaju, to je još uvek manjina dece u Srbiji.

Što se tiče načina informisanja o pravima deteta, ubedljivo prvo mesto drži *škola*, kao osnovni izvor informacija za 67 % dece. Drugi najvažniji izvor informacija je *porodica*, u kojoj o svojim pravima saznaje 47 % dece. Treći najvažniji izvor saznanja o pravima deteta su *sredstva javnog informisanja* (38 %).

3. NAJZNAČAJNIJA PRAVA

Deci smo u našem upitniku dali spisak od 20 najčešće pominjanih prava deteta, sa zadatkom da ocene njihovu važnost od 1 do 5. Rezultati koje smo dobili pokazuju velike razlike između dečaka i devojčica.

Top 10 najznačajnijih prava za dečake (broj u zagradi je prosečna ocena):

1. **zdravstvena zaštita** (4.69)
2. **život i fizička bezbednost** (4.59)
3. **zaštita od trgovine ljudima** (4.55)
4. život u porodici (4.5)
5. zaštita od droge (4.45)
6. zaštita od fizičkog nasilja (4.4)
7. zaštita od seksualnog nasilja (4.35)
8. slobodno vreme (4.34)
9. privatnost i zaštita intime (4.33)
10. zaštita od psihičkog nasilja (4.33)

Kod devojčica Top 10 izgleda dosta drugačije:

1. **zaštita od seksualnog nasilja** (4.86)
2. **zaštita od fizičkog nasilja** (4.85)
3. **zaštita od psihičkog nasilja** (4.83)
4. zaštita od trgovine ljudima (4.81)
5. zaštita od droge (4.73)
6. zdravstvena zaštita (4.71)
7. život i fizička bezbednost (4.7)
8. život u porodici (4.61)
9. privatnost i zaštita intime (4.57)
10. zaštita od učešća u ratu (4.57)

Tri *najmanje bitna prava* su ista i kod dečaka i devojčica, samo sa različitim prosečnim ocenama: **kultura i umetnost** (Ž 3.82 - M 3.43), **učesće u društvenom odlučivanju** (Ž 3.92 - M 3.72) i **sloboda veroispovesti** (Ž 3.99 - M 3.85).

Vidimo da devojčice veoma brinu za sopstvenu zaštitu od maltretiranja svake vrste, a zatim za život i zdravlje, porodicu i privatnost. One su u svakom pogledu više zainteresovane za zaštitu svojih prava i daju im više prosečne ocene nego dečaci.

Dečaci su najviše zainteresovani za život i zdravlje, a nešto slabije za zaštitu od maltretiranja. Treba napomenuti da je i dečacima zaštita od trgovine ljudima postala veoma važna, što nas možda malo iznenađuje, ali svakako je dobro što i dečaci razmišljaju o tim stvarima. Mislimo da je pojačana kampanja države, medija i nevladinih organizacija zaista imala efekta na upoznavanje dece s trgovinom ljudima.

Vrlo je zanimljivo da se devojčicama među prvih deset prava nalazi i zaštita od učešća u ratu. S druge strane, dečacima nije nešto posebno stalo do tog prava, ali im je zato mnogo više stalo do svog slobodnog vremena nego devojčicama.

4. PARTICIPACIJA

Na pitanje "koliko ljudi u tvom okruženju uzimaju u obzir tvoje mišljenje", **80 % devojčica i 74 % dečaka kaže da se njihovo mišljenje dovoljno ili uvek uvažava**. To nam se čini kao prilično dobar rezultat. Ipak, ostaje još oko petina onih koji se ne osećaju dovoljno uvaženi.

Želeli smo da saznamo u kojim oblastima je deci najbitnije da se čuje njihov glas. Dobili smo sledeći redosled po važnosti:

1. **odlučivanje unutar porodice** (bitno za 87 % devojčica i 73 % dečaka),
2. **odlučivanje u grupi vršnjaka** (Ž 70 % - M 57 %),
3. **odlučivanje o školskim pitanjima** (Ž 43 % - M 32 %),
4. odlučivanje u naselju (Ž 30 % - M 28 %),
5. odlučivanje u državi (Ž 8 % - M 17 %),
6. odlučivanje o stanju u svetu (Ž 7 % - M 11 %).

Kad se deci pomene izraz "društveno odlučivanje", njima je tu prva asocijacija *društvo vršnjaka*, jer to i jeste društveno okruženje van porodice do kojeg je deci najviše stalo. U drugim oblastima deca u Srbiji trenutno ne vide neki svoj poseban interes, a državna i svetska politika ih vrlo malo interesuju. Manje od trećine maloletnika zainteresovano je za odlučivanje o lokalnim, nacionalnim i svetskim temama.

Važno je i to što je **samo trećina dečaka i manje od pola devojčica zainteresovano za odlučivanje u školi**. Izgleda da uvođenje školskih parlamenata nije do sada dalo zadovoljavajuće rezultate u pogledu angažovanja dece u školi, pa bi tu trebalo smisliti i isprobati neke nove ideje.

5. ZAŠTITNICI PRAVA DETETA

U našem istraživanju smo takođe pitali kome se deca obraćaju za pomoć i podršku u zaštiti svojih prava, tj. koga deca smatraju najboljim zaštitnikom svojih prava.

5.1. POJEDINCI

I dečacima i devojčicama najznačajniji saveznik je *majka*, kojoj se za pomoć u zaštiti prava obraća 73 % dece u Srbiji. Kod ovih rezultata treba reći da su ovo podaci koji se odnose na sve ispitanike u proseku, ali ti rezultati se svakako razlikuju kod dece bez roditeljskog staranja, koja se više oslanjaju na svoje vršnjake i na druge odrasle osobe. Međutim, rezultati za ovaj deo ispitanika nisu dovoljno precizni, jer smo imali samo 29 takvih upitnika.

Druga najpouzdanija osoba većini dece u Srbiji je *otac*, kome će se obratiti njih 54 %. Treći najbitniji stub podrške je *najbolji drug ili drugarica*, kojima se za zaštitu obraća 37 % dece.

30 % dece bi se obratilo *bliskim članovima porodice*, bratu ili sestri. 15 % dece bi potražilo podršku i kod *psihologa*, a 13 % kod nekog *bliskog nastavnika*. Takođe, 15 % dece bi potražilo pomoć *neke druge bliske odrasle osobe* van škole ili porodice.

5.2. INSTITUCIJE

Jedno od pitanja u našem upitniku imalo je tabelu sa spiskom od 20 najčešće pominjanih prava deteta. Trebalo je da deca daju svoju ocenu koliko im ta prava štite država, škola, roditelji/staratelji i vršnjaci. Ocene su bile:

- plus (+) ako su zadovoljni učinkom,
- nula (0) ako smatraju da je zalaganje nedovoljno,
- minus (-) ako smatraju da ih ta institucija ugrožava.

Najzad, postojala je i mogućnost da za neku od institucija daju procenu da neko pravo nije u njihovoj nadležnosti i moći.

5.2.1. Uloga države

Na temelju onoga koliko znaju o ulozi države, deca smatraju da država najbolje štiti njihovo pravo na **državljanstvo** (77 % dece je tu dalo državi plus), **nacionalnu kulturu i jezik** (65 %) i **slobodu veroispovesti** (60 %).

Najveće kritike za neispunjavanje preuzetih obaveza deca upućuju državi za: **zaštitu života i fizičke bezbednosti** (54 % dece je državi dalo nulu za ovo pravo), **zaštitu od psihičkog nasilja** (36 %) i **(ne)uvažavanje dečjeg mišljenja** (35 %).

Kao oblasti gde sama država svojim postupcima posebno ugrožava prava deteta, najviše se navode: **uvažavanje dečjeg mišljenja** (25 % dece je ovde državi dalo minus), **učesće dece u društvenom odlučivanju** (20 %) i **zaštita od psihičkog nasilja** (17 %).

Dečaci su za 7 svojih prava (od navedenih 20) dali državi više od 50 % pluseva. Sa druge strane, devojčice su za samo 3 svoja prava državi dale više od 50 % pluseva. One su u mnogim stvarima mnogo oštrij kritičari države nego dečaci.

5.2.2. Uloga škole

Škola je u našem istraživanju prošla dosta bolje od države, tako da su i dečaci i devojčice za 10 od 20 navedenih prava dali školi više od 50 % pluseva.

Rezultati pokazuju da deca najpozitivnije ocenjuju ulogu škole na zaštiti prava na: **kvalitetno školovanje** (71 % pluseva), **nacionalnu kulturu i jezik** (70 %) i **slobodu veroispovesti** (62 %). Treba reći i da je 59 % dece dalo školi plus za *informisanje o bitnim stvarima*.

Deca očekuju da škola uradi mnogo više u pogledu zaštite dečjih prava na: **učesće u društvenom odlučivanju** (gde 30 % dece daje školi nulu), **uvažavanje dečjeg mišljenja** (29 %) i **život i fizičku bezbednost** (28 %).

Kao oblasti u kojima sama škola najviše ugrožava prava deteta, najčešće se navode: **slobodno vreme** (34 % minuseva za školu), **uvažavanje dečjeg mišljenja** (20 %) i **učesće u društvenom odlučivanju** (16 %).

5.2.3. Uloga roditelja/staratelja

Roditelji/staratelji su ubedljivo najbolje ocenjeni kao zaštitnici svih dečjih prava i dobili su preko 85 % pluseva za sva prava, osim za:

- **slobodno vreme** (71 % pluseva),

- **pravo na kulturu i umetnost** (73 %),
- **uvažavanje dečjeg mišljenja** (78 %),
- privatnost i intima (82 %),
- informisanost o bitnim stvarima (84 %).

Ipak, treba reći da je čak 22 % dečaka dalo roditeljima/starateljima nulu ili minus što se tiče uzimanja u obzir njihovog mišljenja, dok se tako izjasnilo samo 13 % devojčica. Takođe, čak 23 % dečaka i svega 14 % devojčica dalo je roditeljima odn. starateljima nulu ili minus za količinu slobodnog vremena koju im ostavljaju.

5.2.4. Uloga vršnjaka

Zanimalo nas je i da li deca doživljavaju svoje vršnjake kao pomoć ili pretnju u zaštiti svojih prava. Tu su, izgleda, osećanja dosta pomešana.

Deca su većinom zadovoljna svojim vršnjacima kao zaštitnicima prava na: **uvažavanje mišljenja** (67 % pluseva), **učesće u društvenom odlučivanju** (57 %) i **informisanost o bitnim stvarima** (54 %).

[Ovde treba napomenuti da su mnogi pod "društvenim odlučivanjem" podrazumevali donošenje odluka u vršnjačkoj grupi.]

Osim toga, 54 % dečaka je svojim vršnjacima dalo plus i što se tiče obezbeđivanja *zaštite od fizičkog nasilja*.

S druge strane, decu vršnjaci najviše zabrinjavaju u pogledu prava na: **privatnost** (24 % dece je tu dalo vršnjacima nulu ili minus), **zaštitu od fizičkog nasilja** (21 % nula i minuseva) i **uvažavanje mišljenja** (20 %). Treba reći i da je dosta dece izrazilo nezadovoljstvo vršnjacima u pogledu *zaštite od psihičkog nasilja* (19 % nula i minuseva), kao i *zaštite od droge* (takođe 19 % loših ocena).

6. KVALITET ŽIVOTA

Iako znamo da postoje razni tačni pokazatelji standarda celokupnog stanovništva, pa tako i dece, mi smo hteli da od same dece dobijemo njihovu ličnu ocenu svog standarda. Kad smo ih to pitali, samo 6 % ispitane dece opisalo je svoj materijalni položaj kao slab ili vrlo loš, 32 % dece videlo ga je kao osrednji, a čak 57 % kao vrlo dobar ili odličan. Izgleda da **deca u Srbiji sebe u ovom trenutku ne doživljavaju kao siromašne**. Nešto lošije ocene svog standarda dala su deca iz marginalizovanih grupa. Tačne podatke ne možemo dati zbog nedovoljno velikog uzorka, ali smo stekli utisak da i ta deca ocenjuju svoj standard nešto boljim nego što on realno jeste.

Jedno od većih iznenađenja iz ovog istraživanja je podatak da je **64 % dece izrazilo zadovoljstvo kvalitetom i količinom znanja koje stižu u školi**. Budući da nismo postavljali potpitanja, ne možemo reći da li je to zato što je škola stvarno divna ili zato što deca i ne očekuju bogzna šta od škole.

Ovde možemo dodati da, pored svih obaveza u školi i van nje, **65 % dece smatra da uglavnom imaju dovoljno slobodnog vremena**, dok se preopterećenima smatra njih svega 8 %.

Decu smo pitali i kakva su njihova iskustva u ličnom susretu s nasiljem raznih vrsta. Prema odgovorima iz ovog istraživanja, svega 3 % dece (bez obzira na pol) izjavilo je da su imali iskustva sa nekim oblikom seksualnog nasilja. Ovaj podatak zvuči

dosta čudno, ali možda je problem u tome što mnoga deca i ne znaju šta se sve smatra seksualnim nasiljem. Osim toga, neka deca se možda ustručavaju da priznaju takve stvari nepoznatim anketarima.

Nešto više dece je navelo da su bili žrtve nečijeg fizičkog nasilja. To je priznalo 9 % devojčica i 28 % dečaka. Pored toga, 43 % devojčica i 48 % dečaka priznalo je da su jednom ili više puta bili izloženi psihičkom ponižavanju i ismevanju.

Ove brojke o nasilju treba uzeti sa oprezom i rezervom, ali očigledno je da dosta dece ima loša iskustva te vrste, što nam se čini posebno prisutno među vršnjacima. U mnogim stvarima su sami vršnjaci ti koji najviše ugrožavaju dečja prava.

7. SISTEM VREDNOSTI

Deca koju smo ispitivali rođena su tokom 90-ih godina prošlog veka, u periodu koji je bio posebno težak za Srbiju. U tom periodu je došlo i do velike promene vrednosti koje se poštuju u društvu, kako u državi, tako i među vršnjacima. Stoga ovde želimo da navedemo i rezultate nekih naših ranijih istraživanja o vrednostima među srednjoškolcima i njihovoj toleranciji prema različitostima.

7.1. LJUDSKA PRAVA I INTERKULTURALNOST

Tokom septembra i oktobra 2005. godine, u osam gradova u Srbiji članovi DX-a i Omladinske mreže "Živeti zajedno", koju čine klubovi mladih iz ovih gradova, sproveli su istraživanje na uzorku od 468 srednjoškolaca, uzrasta 16-17 godina. Ovo istraživanje je pokazalo da većina srednjoškolaca, barem na papiru, priznaje nacionalnim manjinama sva prava kao i većinskom narodu. Podrška tom stavu kreće se od 63 % kod momaka do 77 % kod devojaka.

Međutim, sa druge strane, 21 % srednjoškolki i 22 % srednjoškolaca slaže se sa stavom da svaka nacija treba da živi sama u svojoj državi. Drugim rečima, **petina tinejdžera u Srbiji zagovornici su etnički čiste države**. Protiv te ideje se otvoreno izjasnilo jedva nešto preko polovine srednjoškolaca u Srbiji (59 % momaka i 57 % devojaka), što može da bude prilično zabrinjavajuće.

Na pitanje šta misle o ljudskim pravima, 15 % ispitanih maloletnika reklo je da je priča o ljudskim pravima pomodarstvo sa Zapada, dok njih 44 % smatra da to ipak nije samo uvozna moda. Pri tome, ima čak 41 % mladih oba pola koji su se u ovom pitanju izjasnili kao neopredeljeni, ne znajući tačno šta da misle o opravdanosti priče o ljudskim pravima u našem društvu. **Dve petine srednjoškolaca nema nikakav čvrst stav o ljudskim pravima**, i to je nalaz koji bi trebalo da zainteresuje aktiviste i borce za ljudska prava.

7.2. TOLERANCIJA I AGRESIVNOST

U septembru 2004. godine članovi DX-a i Omladinske mreže "Živeti zajedno" sproveli su u sedam gradova širom Srbije zanimljivo istraživanje o učešću mladih u javnim protestima, na uzorku od 902 ispitanika od II do IV godine srednje škole.

Između ostalog, postavljeno im je pitanje na koje metode su spremni kad im je neko bitno pravo ugroženo. Momci su najspremniji na obaveštavanje medija (70 %), pregovore (60 %) i bojkot nastave (45 %), a devojke na pregovore (78 %), pisanje

peticije (50 %) i sudske tužbe (46 %). Najmanje popularni postupci su pretnje, kolektivna odmazda i štrajk glađu. Ipak, **kolektivnu odmazdu odobrava svaki četvrti muški srednjoškolac u Srbiji** (23 %), kao i 12 % devojaka, i ovo je podatak nad kojim se treba ozbiljno zamisliti.

Posebno pitanje u ovom istraživanju odnosilo se na stav srednjoškolaca prema nemirima u Srbiji u martu 2004. Tada su, u znak odmazde posle paljenja srpskih crkvi na Kosovu, demonstranti u Beogradu i Nišu spalili tamošnje džamije. Negativan stav prema iskaljivanju besa na džamijama imalo je oko 40 % devojaka i svega 24 % momaka. Sa druge strane, čak oko 35 % momaka i 19 % devojaka nije imalo nikakav moralni problem u vezi s paljenjem džamija.

Treba dodati i da smo u jednom drugom našem istraživanju dobili podatak da je 28 % muških srednjoškolaca spremno da bude homoseksualce. Dečaci i mladi muški građani ovog društva su u priličnoj meri skloni nasilju prema drugim pojedincima i grupama, i time bi trebalo da se ozbiljno pozabave svi kojih se to tiče.

8. POSEBNE NAPOMENE

Iako to nije bila tema našeg poslednjeg istraživanja, došli smo do nekih utisaka koje moramo pomenuti u ovom izveštaju jer ih smatramo značajnim.

8.1. ISKLJUČENOST DEČAKA IZ ŠKOLE

Dok podaci Ministarstva prosvete kažu da je među srednjoškolcima u Srbiji, upisanim između 2000. i 2005. godine, njih oko 49.5% muškog pola (isto kao i u celokupnom stanovništvu), mi smo tokom novembra i decembra 2007. godine u učionicama zatekli samo 38.3% muških učenika. Slično se dešavalo i u svim našim ranijim istraživanjima u poslednjih pet godina.

Ovo je jedan od problema na koje želimo posebno da ukažemo ovim izveštajem. Svakog dana iz škola u Srbiji u prosequ izostaje oko petina upisanih dečaka. Pitanja na koja nemamo odgovor su: **zašto se u Srbiji momci ne pojavljuju u školi, gde su oni u to vreme, šta rade i ko se njima bavi?**

8.2. PRAVNA NEPISMENOST

Prilikom obrade prikupljenih upitnika susreli smo i sa problemom neupućenosti naših ispitanika u osnovne korišćene termine. Pokazalo se da su mnogi pravni izrazi (npr. "državljanstvo", "mesto stalnog boravka", "društveno odlučivanje", "zaštita od učešća u ratu", "najbolji interesi deteta" itd.) vrlo maglovito shvaćeni. To smo primetili i kod starijih maloletnika, a pogotovo kod mlađe dece. Posebno je zanimljivo otkriće da reč "društvo" na ovom uzrastu ima najčešće značenje "vršnjačka ekipa", pa smo zato na naše jedino otvoreno pitanje ("*Šta predlažeš kao rešenje za poboljšanje tvog položaja u društvu?*") često dobijali odgovore koji su se odnosili na poboljšanje njihovog tretmana među vršnjacima.

Mi vidimo kao ozbiljan problem to što naša deca **znaju vrlo malo o pravu uopšte**. Zato svima kojih se to tiče posebno predlažemo da razmisle o uvođenju neke vrste osnovnog pravnog vaspitanja maloletnika u Srbiji.

9. NAJVAŽNIJI ZAKLJUČCI

Izveštaj o stanju prava deteta u Srbiji, koji je pripremila dečja koalicija pri Centru za prava deteta, posebno se bavi procenom stanja u sledećim oblastima:

- upoznatost dece u Srbiji sa Konvencijom i svojim pravima,
- važnost ovih prava za decu,
- participacija dece u odlučivanju,
- uloga države, škole, roditelja/staratelja i vršnjaka u zaštiti prava deteta,
- kvalitet života i školovanja,
- nasilje i agresivnost,
- odnos dece i mladih prema ljudskim pravima.

Najvažniji zaključci do kojih smo došli:

- * 1/5 dece u Srbiji smatra da zna dovoljno o pravima deteta, a 2/5 zna tačno šta je Konvencija o pravima deteta.
- * O svojim pravima deca su najviše saznala u školi, porodici i putem medija.
- * Najznačajnija prava su dečacima *zdravlje i život*, a devojčicama *zaštita od svih vrsta maltretiranja*. I devojčicama i dečacima je veoma stalo do *zaštite od trgovine ljudima*. Među posebno bitnim pravima su im i *privatnost* i *zaštita od droge*.
- * Najmanje bitna prava deci su *kultura i umetnost, učešće u društvenom odlučivanju* i *sloboda veroispovesti*.
- * Više od 1/2 dece u Srbiji izjavljuje da ima vrlo dobar ili odličan standard.
- * 2/3 dece je zadovoljno količinom svog slobodnog vremena.
- * 3/4 dece u Srbiji zadovoljno je uvažavanjem njihovog mišljenja, dok 1/4 nije, pri čemu su dečaci mnogo nezadovoljniji od devojčica.
- * Deca najviše žele da učestvuju u odlučivanju u *porodici* i *grupi vršnjaka*.
- * Za odlučivanje o školskim pitanjima zainteresovano je samo 1/3 dečaka i oko 2/5 devojčica.
- * Kao najboljeg zaštitnika svojih prava deca vide *majku*, pa *oca*, pa *najboljeg druga ili drugaricu*.
- * Država najbolje štiti ona prava koja su deci najmanje bitna.
- * Više od 1/2 dece nezadovoljno je učinkom države na zaštiti njihove fizičke bezbednosti.
- * Oko 2/3 dece zadovoljno je kvalitetom školovanja koje dobiju u školi.
- * Oko 3/5 dece zadovoljno je ulogom škole kao izvora važnih informacija.
- * Posebna kritika i školi i državi upućena je za *neuvažavanje dečjeg mišljenja* (pri čemu je za to ipak zainteresovan manji deo dece).

- * Vršnjaci se vide i kao pomoć, ali i kao značajna pretnja u pogledu zaštite prava deteta.
- * Deca u velikoj meri doživljavaju psihičko nasilje u svom okruženju, a ima i dosta slučajeva fizičkog nasilja, posebno među dečacima.
- * 2/5 srednjoškolaca nema nikakav stav o ljudskim pravima.
- * Za etnički čistu državu se zalaže 1/5 srednjoškolaca u Srbiji, a protiv toga je nešto malo preko 1/2.
- * Oko 1/4 muških srednjoškolaca podržava kolektivnu odmazdu kao rešenje problema i zagovara prebijanje homoseksualaca. Učenice su tu mnogo tolerantnije.
- * U učionicama u Srbiji brojčani odnos prisutnih dečaka i devojčica je u proseku oko 3:2 u korist devojčica.
- * Deca u Srbiji su nedovoljno upoznata sa najosnovnijim pravnim terminima.

10. NAŠE POSEBNE PREPORUKE

Na temelju svega što smo zaključili iz naših nedavnih istraživanja dece i maloletnika u Srbiji, želimo da u ovom izveštaju posebno preporučimo sledeće:

- 1) Država mora da uradi mnogo više na stvaranju osećaja *fizičke bezbednosti* kod dece.
- 2) U budućim akcijama na zaštiti prava deteta u Srbiji, mora se posebna pažnja posvetiti vršnjacima i *programima protiv vršnjačkog nasilja i šikaniranja*, jer se vršnjaci pojavljuju kao poseban izvor pretnje i ugrožavanja prava.
- 3) Sa dečacima u Srbiji potrebni su posebni programi za *smanjenje agresivnosti* u komunikaciji.
- 4) Potrebne su neke sveže i originalne akcije i kampanje koje bi što više dece *motivisale da učestvuju u radu škole*. Pogotovo bi trebalo posvetiti pažnju smanjenju izostanaka dečaka sa nastave.
- 5) *Školu treba više iskoristiti za informisanje dece* o stvarima koje ih se tiču, jer deca doživljavaju školu kao značajan izvor informacija.
- 6) Potreban je nov, drugačiji i deci blizak pristup informisanju i *obrazovanju o ljudskim pravima*, jer deca o tome i dalje znaju nedovoljno.
- 7) Kao deo redovnog obrazovanja i vaspitanja, trebalo bi u škole nekako uvesti i *osnovno pravno vaspitanje* (upoznavanje sa najbitnijim pravnim pojmovima iz praktičnog života), kako bi deca dobila osnove za dobro razumevanje i svojih prava.

11. DEČJI PREDLOZI ZA POBOLJŠANJE SVOG POLOŽAJA U DRUŠTVU

U našem poslednjem istraživanju imali smo i jedno otvoreno pitanje, gde su deca mogla da upišu svoje predloge "za poboljšanje svog položaja u društvu". Kao što smo rekli, ispalo je da deca shvataju reč "društvo" u prvom redu kao okruženje vršnjaka, pa su se mnogi odgovori odnosili na to.

Na kraju ovog izveštaja, evo nekih tipičnih odgovora koje smo dobili na ovo pitanje:

11.1. DRUŠTVO KAO "DRŽAVA"

- Promena zakona i primena već postojećih zakona, kao i stvaranje novih zakona koji su potrebni, a nema ih.
- Što se školovanja tiče, stručnije profesore i novi reformisani školski program.
- Mogućnost putovanja bez vize. Mogućnost učenja na različite načine, ne samo udžbenik, diktiranje, već internet, TV, šira literatura.
- Pomoć nastavnika učenicima za upis u srednju školu.
- Više zajedničkih časova, druženja, više ekskurzija.
- Više kampova za decu.
- Još više organizacija mladih, raznih radionica po školama, više razvijanja sportskih aktivnosti (jer to nam treba).
- Veće učešće u akcijama udruženja mladih.
- Predlažem da rad parlamenta ima još veći uticaj na rad školskih ustanova.
- Da postoji državni dečji parlament u kome bi učestvovali srednjoškolci.
- Da može da se glasa sa 15 godina.
- Reorganizacija školstva, veća briga policije.
- Smanjenje obaveza u školi, da država štiti neka moja prava, kao što je sprečavanje loših uticaja sredine (pogotovu vršnjaka).
- Ja lično nisam imala loših iskustava, ali ipak mislim da bi trebalo da se povede više računa o zaštiti dece od bilo kakve vrste nasilja, kao i od trgovine ljudima koja je sve zastupljenija u našoj državi.
- Da budu strože kazne za one koji vrše fizičko, psihičko i seksualno nasilje nad decom.
- Trebalo bi da se dileri droge zatvore i da se smanji prodavanje alkohola i cigareta u prodavnicama.
- Sigurnost na ulici, na utakmicama.
- Više uslova za sport: nove lopte, nove sale, jeftinije članarine.

- Više terena za sport, organizovan besplatan prevoz kad se ide na utakmicu.
- Promena državnog uređenja i primanje Srbije u EU.
- Da živim u drugoj državi.

11.2. DRUŠTVO KAO "GRUPA VRŠNJAKA"

- Mislim da bi trebalo da se u društvu svi slažemo i da svako ima pravo izražavanja, a ne da samo jedan bude glavni i da sve on određuje.
- Moj položaj ne može da se popravi zbog pojedinih osoba.
- Ja bih promenila to da u mom društvu ima više poštovanja i da nema puno ogovaranja.
- Da više komuniciram sa ljudima oko sebe, da se više interesujem za neke stvari...
- Kod mene u društvu nema nikakvih položaja, svi se zajedno družimo i odlično slažemo. Sve zajedno radimo.
- Humanost, tolerancija, iskrenost.
- Neka ljudi razmisle kakva sam osoba.
- Uvek u društvu postoji jedna osoba koja se ističe. Ne mogu ništa da predložim osim da kažem da svako misli ko šta hoće i da se druži s kime god hoće. Ja imam 3 osobe s kojima se svakodnevno družim, i za koje znam da me vole, a drugi će me valjda bolje upoznati i izmeniti stav prema meni!?

Dečja koalicija za izveštaj o pravima deteta u Srbiji
Dečji informativno-kulturni servis DX
Centar za prava deteta Beograd

Beograd, januar 2008.